

შეფასებისა და გამოცდების
ეროვნული ცენტრი

İbtidai pillə müəllimləri üçün test

Təbiətşünaslıq

Təlimat

Qarşınızdakı imtahan testinin elektron bukletidir.

Test iki hissədən ibarətdir - peşə biliyi və akademik qabiliyyət.

Testin maksimal xalı 53-dür.

Hər bir tapşırığın təlimatını diqqətlə oxuyun, tapşırığı yerinə yetirmək üçün nə tələb olunduğunu yaxşı düşünün və sonra cavabı seçin. Test üzərində işlədikdə verilmiş xəritələrdən istifadə edin.

Nəzərə alın:

- Əgər düzgün cavabla bərabər səhv cavabı da qeyd etsəniz, xal ala bilməyəcəksiniz.

Testdə işləmək üçün sizə 4 saat verilir.

Uğurlar arzulayırıq!

Tapşırıq xalı hər tapşırıq nömrəsindən əvvəl mötərizədə göstərilir.

➤ *Seçimli cavabları olan sual – tapşırıq № 1-18, 24-29, 34-38.*

Təlimat

Hər suala ehtimal olunan dörd cavab verilir. Onlardan ancaq biri düzgündür. Seçilmiş cavabı cavablar vərəqinə bu qaydada keçirin: cavabların müvafiq hücrəsində X işarəsi qoyun. Başqa heç bir işarə qoymayın, üfüqi yaxud şaquli xətlər, dairəyə almaq və s. elektron proqramı tərəfindən qəbul olunmur. Əgər cavablar vərəqində göstərilmiş cavabı düzəltmək istəyirsinizsə, hücrəni bütünlüklə rəngləyin, ona X işarəsi qoyun və sonra cavabın yeni variantını işarə edin (yeni hücrədə X işarəsi qoyun). Düzəltdiyiniz cavabı təkrarən seçmək qeyri-mümkündür. Hər tapşırığa 1 xal verilir.

➤ *Uyğunluğun müəyyən edilməsi - tapşırıq № 30-31.*

Təlimat

Tapşırıqda verilmiş iki siyahı arasında uyğunluğu müəyyən edin. Cavabı cavablar vərəqində verilmiş cədvələ yazın. Hər hərfin altından müvafiq rəqəmi yazın. Tapşırığa maksimum 1 xal verilir.

➤ *Məlumatın analizi – tapşırıq № 19-23, 32, 33,39.*

Təlimat

Verilən məlumat ilə diqqətlə tanış olun (foto, cədvəl, qrafik və s.) və suallara cavab verin. Cavabı cavablar vərəqində ayrılmış müvafiq yerə yazın. Xalların miqdarı konkret tapşırığa görə müəyyən edilir.

Fənn biliyi

(1) 1. Hansı əlamətlər canlı təbiəti xarakterizə edir?

I – karbondioksidin ifrazı;

II - hərəkət;

III - enerjinin qəbulu və çevrilməsi.

ə) Yalnız I və II; b) Yalnız I və III; c) Yalnız II və III; d) I, II və III.

(1) 2. Qeyri-cinsi çoxalmanın bioloji əhəmiyyəti nədir?

I – individlərin yeni əraziyə köçürülməsinə şərait yaradır;

II - individlərin sayının sürətlə artmasına səbəb olur;

III - valideynlərdən fərqli individlərin yaranmasına kömək edir.

а) Yalnız I və II; б) Yalnız I və III; в) Yalnız II və III; г) I, II və III.

(1) 3. Hansı birhüceyrəli orqanizm tumurcuqlanma yolu ilə çoxalır?

ə) Amöb; b) Maya göbələyi; c) Evqlena; d) İnfuzor tərlik.

(1) 4. Hansı latın hərfi ilə qeyd olunmuŐ heyvan yumurta qoymaqla çoxalır?

A

B

C

D

 ) A;

 ) B;

 ) C;

 ) D.

(1) 5. Hansı orqanizm sporlardan inkişaf etməyə başlayır?

ə) Palıd; b) Küknar; g) Göbələk; q) Şam.

(1) 6. Hansı yeraltı dəyişdirilmiş gövdə **deyil**?

ə) Kökümsov gövdələr; b) Gövdəyumruları; g) Kökümeyvənilər; q) Soğanaq gövdə.

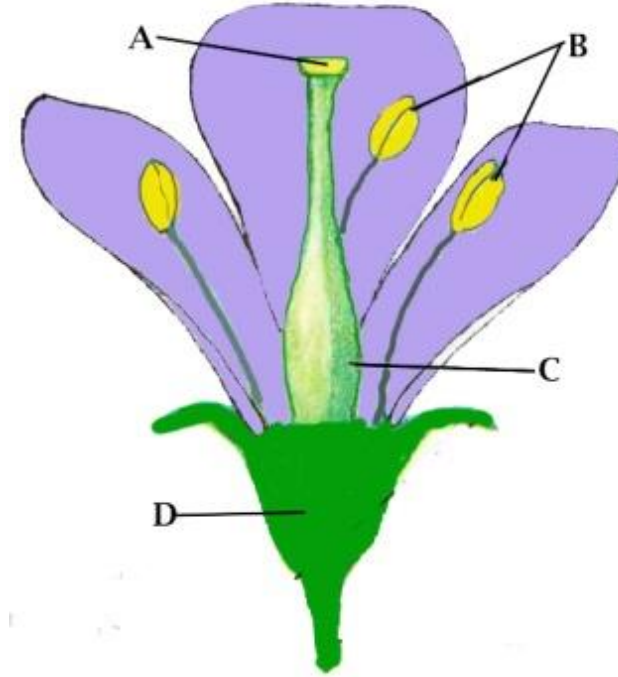
(1) 7. Sxemdən istifadə edin və hansı latın hərfi ilə qeyd olunmuş hissədə cinsi hüceyrələrin əmələ gəldiyini müəyyənləşdirin:

ə) Yalnız A;

ə) Yalnız B;

ç) B və C;

ç) C və D.

(1) 8. Aşağıdakı parazitlərdən hansıların aralıq sahibi var?

1. Donuz soliteri; 2. Exinakok; 3. Askarid; 4. Bizquyruq.

ə) 1 və 2;

ə) 1 və 3;

ə) 2 və 3;

ə) 2 və 4.

(1) 9. Alkoqol hansı orqanları daha çox zədələyir?

ɔ) Mədəni və bağırsaqları;

ɔ) Qaraciyəri və baş beyini;

ɔ) Onurğa beyini və ürəyi;

ɔ) Ağciyərləri və əzələləri.

(1) 10. Qrip və kovid-infeksiyası yayılır:

⸁) Hava damcıları ilə;

⸂) Parazit həşəratlarla;

⸃) Yuyulmamış meyvələrlə;

⸄) Su ilə.

(1) 11. İstehsalçılar tərəfindən istehsal olunan maddələri və onlarda saxlanılan enerjini ən az miqdarda qəbul edir:

ə) Dovşan və maral;

ğ) Canavar və tülkü;

ç) Qartal və akbaba;

ç) Kif göbələyi və çürümə bakteriyaları.

(1) 12. İllustrasiyadan istifadə edərək təyin edin skeletin hansı latın hərfi ilə qeyd olunmuş hissəsində sümüklərin hərəkətli birləşmələrinə **rast gəlinmir**?

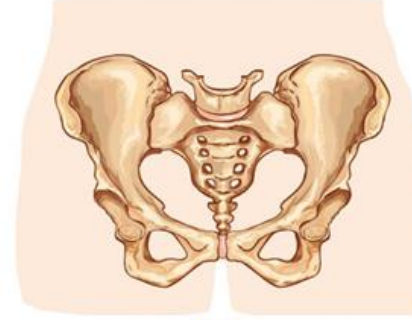
A

B

C

D

- ə) A;
- ð) B;
- ç) C;
- ϕ) D.

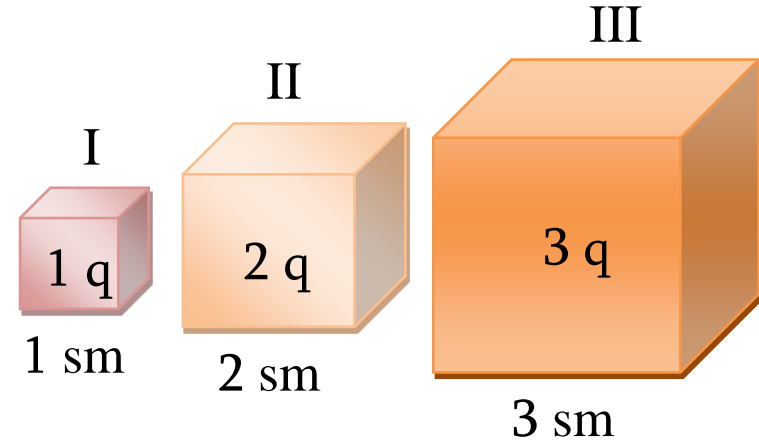
(1) 13. Şəkildə göstərilən kublardan ən yüksək sıxlığa malikdir:

ə) I kub;

ə) II kub;

ə) III kub;

ə) Hər üç kubun sıxlığı eynidir.

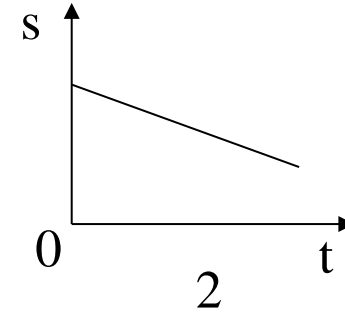
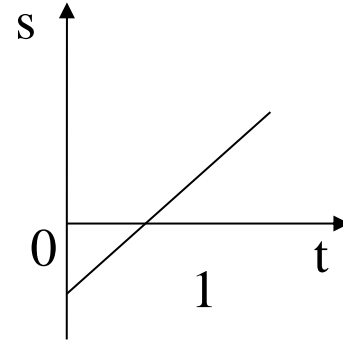
(1) 14. Şəkildə göstərilən qrafiklərdən hansı t zamanda gedilən yolun s məsafənin t zamandan asılılıq qrafiki ola bilər?

ə) Hər ikisi;

ə) Heç biri;

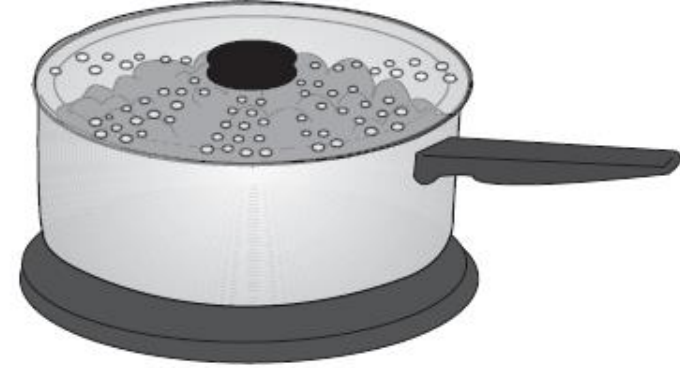
ə) Yalnız 1;

ə) Yalnız 2.

(1) **15.** Qazana isti su töküldü və şəffaf qapaqla bağlandı. Tezliklə qapaqda su damcıları əmələ gəldi (şək. bax). Damcıların əmələ gəlməsinə hansı proses (proseslər) səbəb oldu?

- ə) Ərimə və kondensasiya;
- ə) Yalnız buxarlanma;
- ə) Yalnız kondensasiya;
- ə) Buxarlanma və kondensasiya.

(1) 16. Aşağıdakılardan hansı qarışıq deyil, saf maddədir?

ə) Bulaq suyu;

ə) Çaxır;

ə) Civə;

ə) Süd.

(1) 17. Aşağıdakı ifadələrdən hansı kömürün yanma prosesini düzgün təsvir edir?

I. Bu zaman enerji ayrılır;

II. Bu zaman karbon və oksigendən karbondioksid əmələ gəlir;

III. Bu zaman karbon parçalanır və qaz ayrılır.

ə) Yalnız I;

ə) Həm I, həm də II;

ə) Həm I, həm də III;

ə) Hər üçü.

(1) 18. Otaq temperaturundakı su iki qaba qoyuldu. Birincisi qızdırıldı, ikincisi isə donduruldu. Hər bir qabda suyun həcmi necə dəyişəcək?

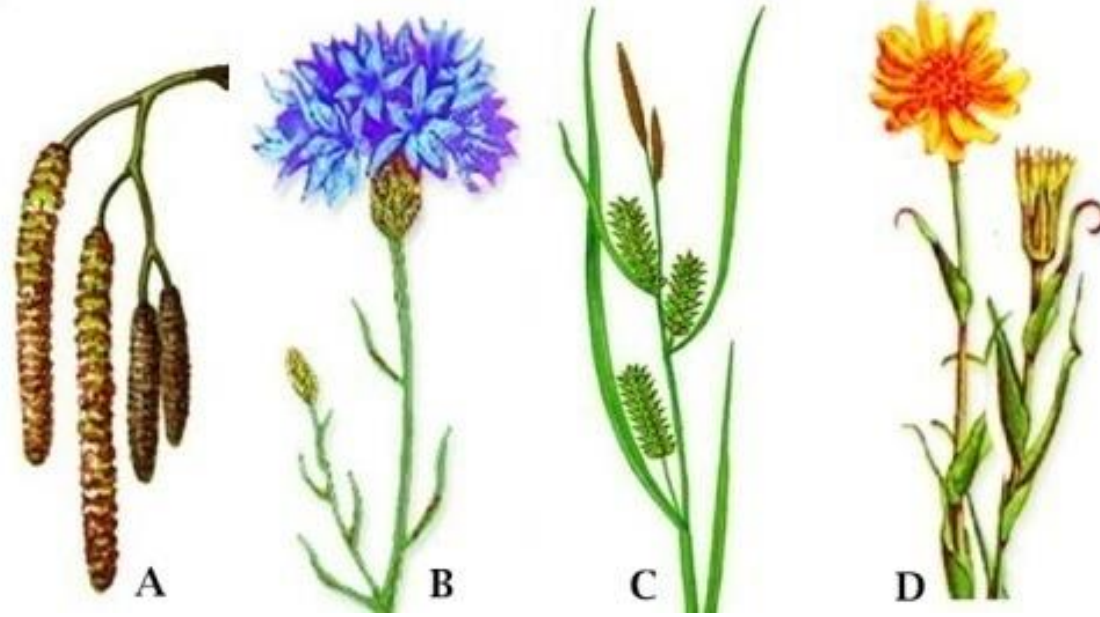
ə) Birincidə - artacaq, ikincidə - azalacaq;

ə) Birincidə - azalacaq, ikincidə - artacaq;

ə) Hər ikisində - azalacaq;

ə) Hər ikisində - artacaq.

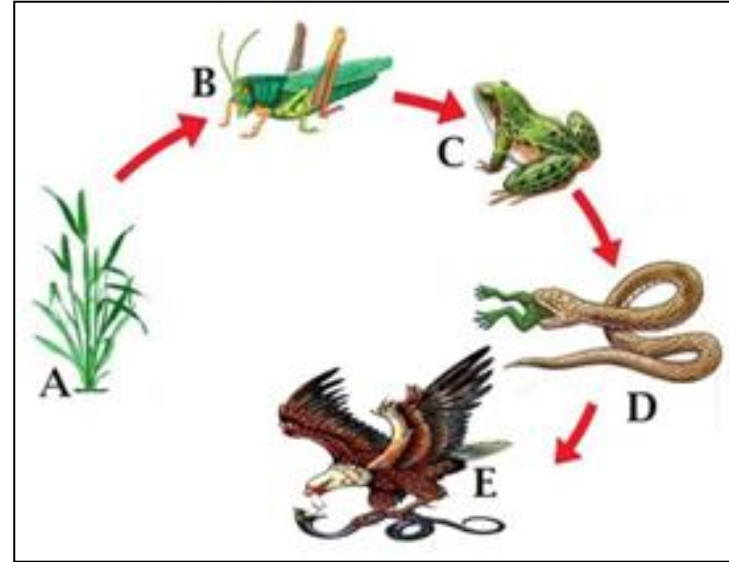
(1) 19. Hansı latın hərfləri ilə qeyd olunmuş bitkiləri həşəratlar tozlandırır?

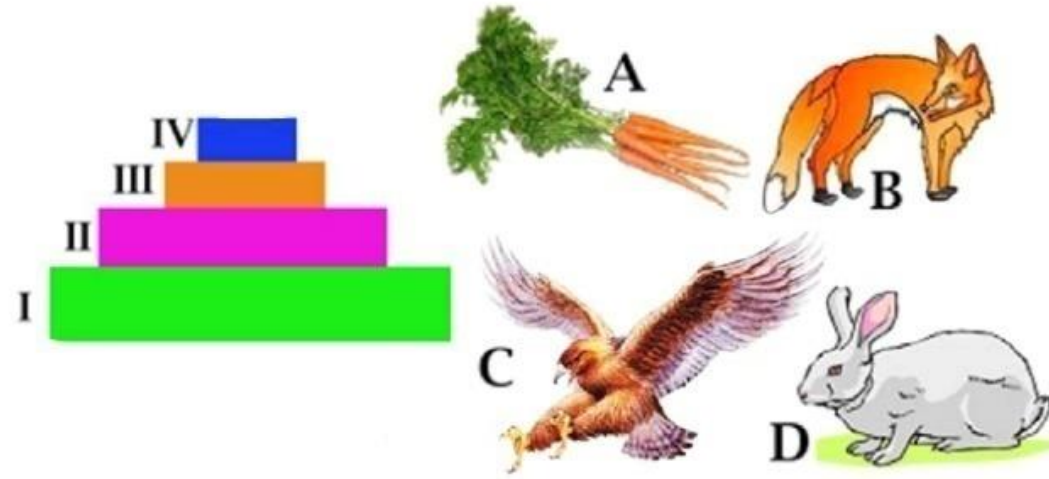
(1) 20. İllustrasiyada "canlı daş" adlandırılan litops bitkisi təsvir edilmişdir. İki şirəli yarpağı və qısa gövdəsi var. Bitki hansı abiotik amilin mənfi təsirinə uyğunlaşdı?

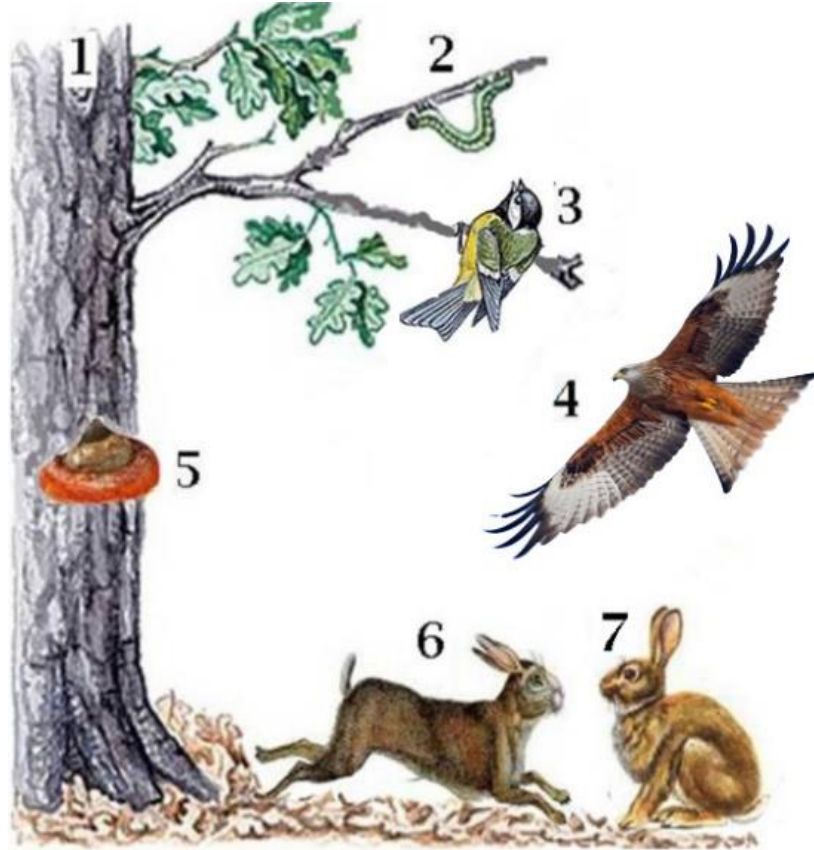
(1) 21. Qida zəncirinin sxemindən istifadə edərək, ikinci sıra istifadəçinin hansı latın hərfi ilə qeyd olunduğunu müəyyənləşdirin.

(1) 22. Sxemdən istifadə edərək, B hərfi ilə göstərilən növün piramidanın hansı pilləsini tutduğunu müəyyənləşdirin.

(3) 23. İllustrasiyada orqanizmlər verilib (1. Palıd, 2. Tırtıl, 3. Tsitskana, 4. Şahin, 5. Abeda göbələyi, 6-7 dovşanlar) Meşə ekosistemində bir-biri ilə biotik əlaqələr qururlar. Verilən məlumatlardan istifadə edərək, cütləşmiş ədədlər boyunca orqanizmlər arasındakı biotik əlaqənin növünü yazın.

23.1	1 və 5	
23.2	3 və 4	
23.3	2 və 6	

(1) 24. Xəritədə coğrafi məlumat daha ətraflı hansı miqyasda göstərilir?

ə) 1: 25 000

ə) 1: 200 000

ə) 1: 1 000 000

ə) 1: 35 000 000

(1) 25. Aşağıdakılardan hansı ən qısa paraleldir?

ə) 10° -li

b) 40° -li

g) 60° -li

q) 80° -li

(1) 26. Aşağıdakılardan hansı kənar dənizidir?

ə) Egeos;

ə) Uedel;

ə) Qırmızı;

ə) Baltik.

(1) 27. Aşağıda sadalanan hansı çayın mənsəbi onun mənbəyindən cənub-qərbdə yerləşir?

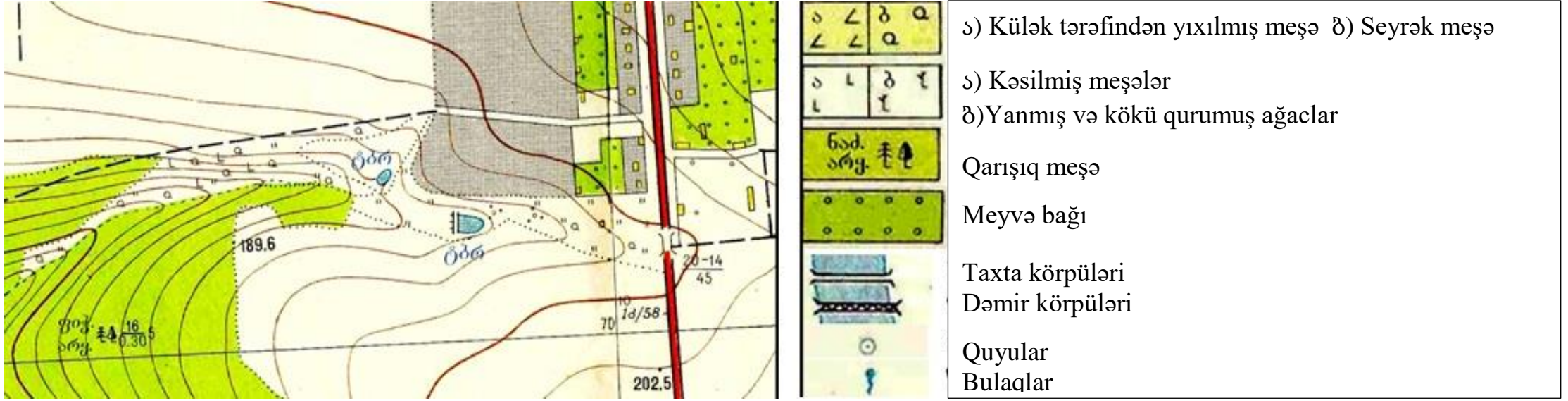
ə) Nilos;

ə) Amazon;

ə) Dunay;

ə) Darlinq.

(1) 28. Xəritə fraqmentindəki məlumatlara görə aşağıdakı tapşırıqlardan hansını yerinə yetirmək olar?

- 5) Böyük gölməçə (çöhr) ilə taxta körpü arasındakı məsafənin neçə kilometr olduğunu xətkəşdən istifadə edərək ölçün və hesablayın;
- 6) Yolun şərqindəki geniş meyvə bağlarının şimal-şərqində yerləşən sahəsinin landşaftını təsvir edin;
- 7) Qarışıq meşənin kiçik gölə (çöhr) nisbətən hansı istiqamətdə yerləşdiyini təyin edin;
- 8) Xəritədə qeyd olunan ərazi daxilində yayılan bütün ağacları adlandırın.

(1) 29. Aşağıdakı meşələrdən hansında daha çox yaruslar (çoxyaruslu meşə) inkişaf edir?

ə) Sibir tayqasında;

ə) Qarışıq meşədə;

ə) Amazon selvasında;

ə) Aydın meşədə.

(1) 30. Uyğunluğu müəyyənləşdirin (Nəzərə alın ki, cavabın təkrar olunması *qeyri-mümkündür*).

Qorunan landşaftın şəkli

ა)

ბ)

გ)

დ)

ე)

ვ)

Qorunan landşaftın adı

1

2

3

4

5

6

7

İmereti mağaraları

Vaşlovani

Cavaxeti

Laqodexi

Tuşeti

Kolxeti

Pşav-Xevsureti

(1) 31. Uyğunluğu müəyyənləşdirin (Nəzərə alın ki, cavabın təkrar olunması *mümkündür*).

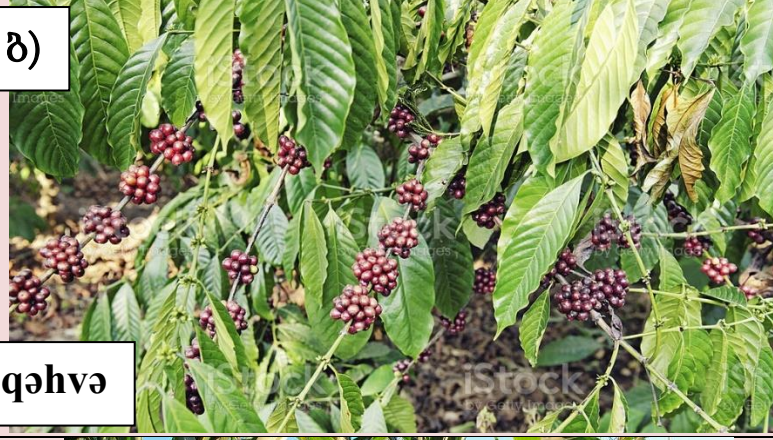
Bitkinin şəkli

ə)

pomidor

ə)

qəhvə

ə)

kakao

ə)

buğda

ə)

qarğıdalı

ə)

üzüm

Mənşəyi

1

Amerika

2

Evrasiya

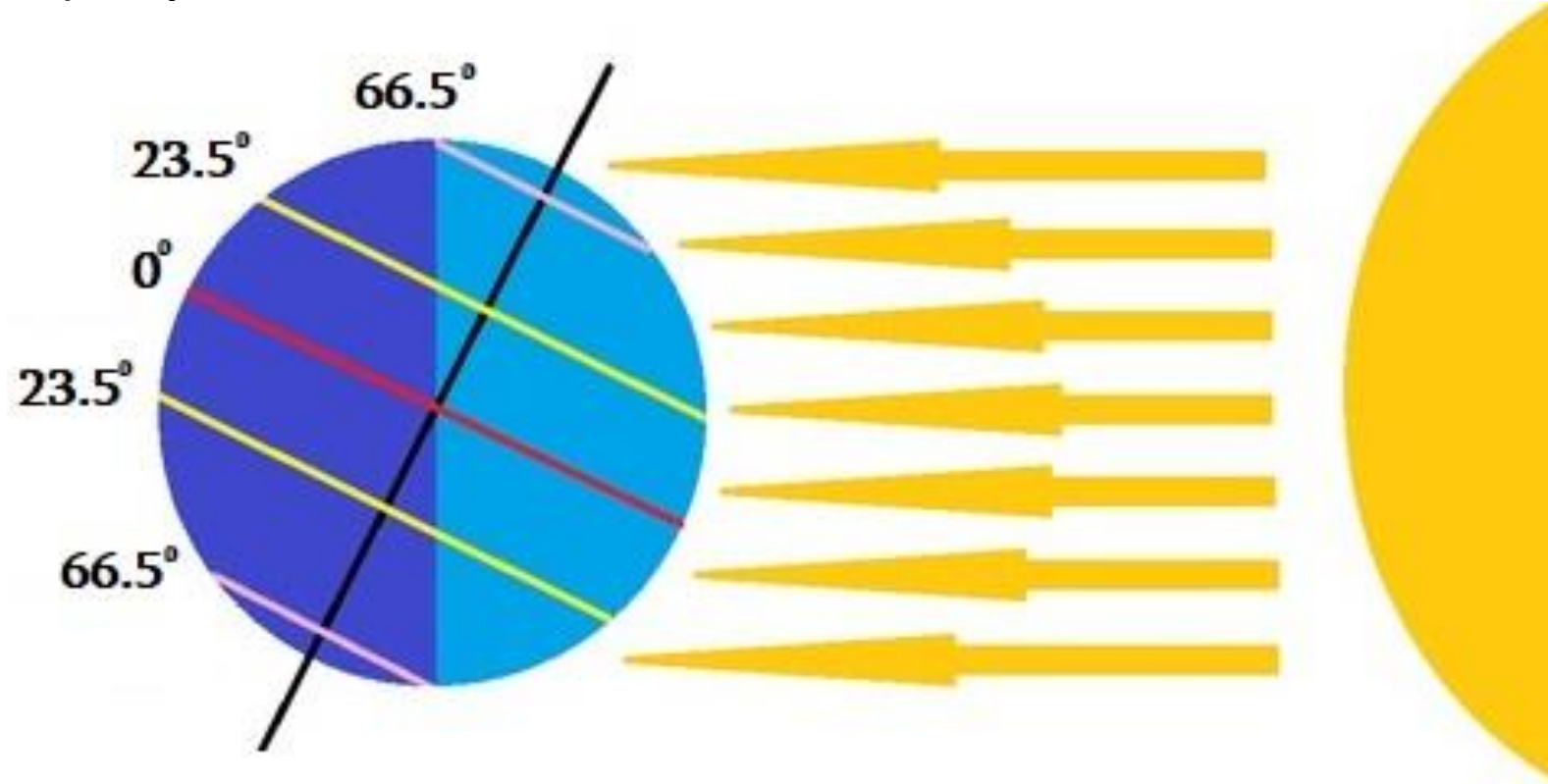
3

Afrika

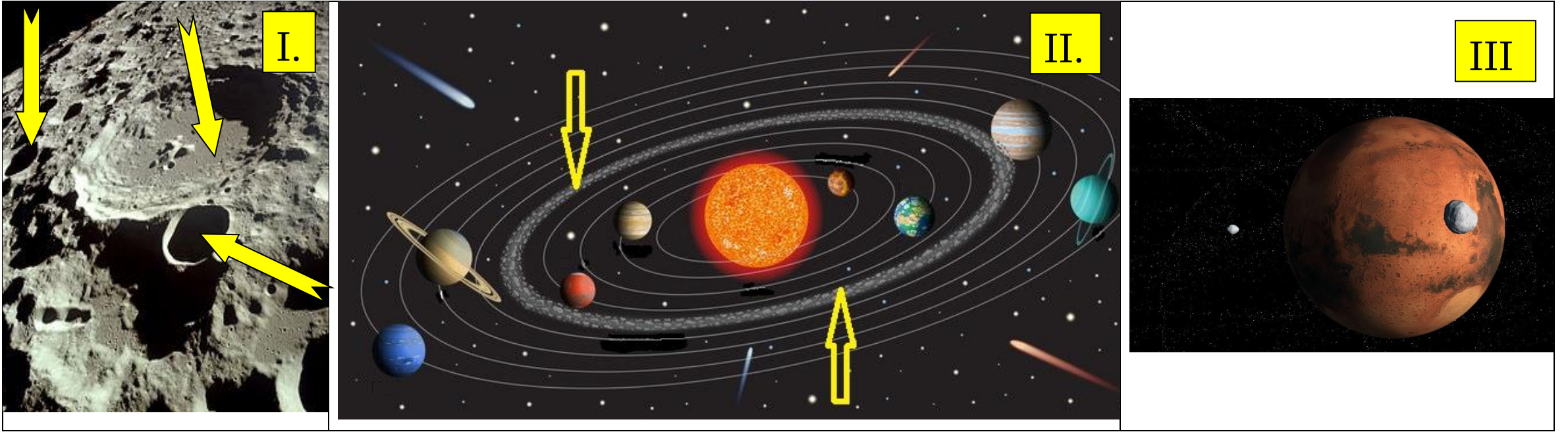
4

Avstraliya

- (2) **32.** Cənub yarımkürəsində ilin hansı fəslinin (vaxtının) təsvir olunduğunu müəyyənləşdirin? Bu vəziyyəti necə müəyyənləşdirdiyinizi izah edin.

(3) 33. İllustrasiyaları təhlil edin və suallara cavab verin:

(2) 33.1. Şəkil I-də oxlarla göstərilən Ay səthində əmələ gələn formalar nə adlanır və onların mənşəyi necədir?

(1) 33.2. Şəkil II-də oxlarla göstərilən Günəş sisteminin kosmik məkanı necə adlanır?

(1) 33.3. Şəkil III-də Günəş sisteminin hansı planetar sistemi təsvir edilmişdir?

Akademik qabiliyyət

Oxunmuş mətnin düşünülməsi

Mətni diqqətlə oxuyun və düşünün. Hər sualın ehtimal olunan cavablarından verilən mətnə görə düzgün variantı seçin.

Bu və ya digər sualla tanış olduqdan sonra suala cavab vermək üçün mətnə qayıtmaq, müvafiq parçanı yenidən oxumaq və suala keçmək lazım gələ bilər. Bunu mətnin eləcə də hər sualın sonunda verilmiş müvafiq qeydi “basmaqla” asanlaşdırma bilərsiniz.

Sosial məsuliyyət, hərəkətlərimizin başqalarına təsirini başa düşmək, qrupun maraqlarını nəzərə almaq - başqalarının rifahı üçün məsuliyyət götürmək və ümumi yaxşılıq üçün qaydalara riayət etmək deməkdir. Sosial məsuliyyətin təşviqi məktəbdə aqressiya və zorakılığın azaldılması üçün əsas ola bilər. Lakin sosial məsuliyyət uşaqlarda öz-özünə formalaşmır, onun formalaşması valideynlərdən və müəllimlərdən əhəmiyyətli səy tələb edir. Uşaqlara başqasının perspektivini nəzərə almağı və ya təhlükəsiz, proqnozlaşdırıla bilən mühitin yaradılmasına qayğı göstərməyi öyrətmək onlara sosial məsuliyyətin dəyərini anlamağa imkan verəcəkdir.

Belə bir fikir var ki, qaydaların icrasına ciddi nəzarət məktəblərdə aqressiyanı azaldacaq. Bu cür yanaşmada ixtiyar məktəb rəhbərlərinin əlindədir və uşağın davranışı qorxu ilə idarə olunur. Bunun əksinə, əgər müəllimlər uşaqlara emosiyalarını idarə etmə və münaqişələri həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək etsələr və məktəb uşaqların məktəblə bağlılıq hissəsinin yaranmasına qayğı göstərsə, onlar ümumi rifahın qayğısına qalmağa həvəslənirlər. Belə hallarda uşaqlar müsbət dəyişikliklərin yaradıcısı kimi əsas icraçı şəxslərə çevrilirlər

Suallara keçid: [34](#) [35](#) [36](#) [37](#) [38](#)

Sosial məsuliyyətin formalaşmasına imkan yaradan mühüm mexanizmlərdən biri də başqalarına kömək davranışının modelləşdirilməsidir. Məktəbə daxil olduqda uşağın sosial modellərinin dairəsi genişlənir. Tədqiqatlara əsasən, valideynləri və müəllimləri cəmiyyət üçün faydalı fəaliyyətləridə fəal iştirak edən uşaqlar başqalarına dəstək olma və onlara empatiya göstərmə bacarığı ilə seçilir. Uşaqlarla gündəlik münasibətlərdə dəyərlər haqqında aydın mesajların çatdırılması da mühümdür. Uşaqları başqalarının ehtiyacları haqqında məlumatlandırmaq belə mesajlardan biridir. Uşağa onun davranışının sinif yoldaşlarına necə təsir etdiyini izah etmək də vacibdir. Ehtiyac olan halda, kömək axtarmağa dəstək olmaq sosial məsuliyyəti inkişaf etdirir. Çox vaxt uşaqlar özlərini yaxşı hiss etməyəndə kömək istəmə haqqında heç düşünmürlər.

Əgər biz kömək axtarmağa təşviq etsək, onlarda da başqalarına kömək etmə motivasiyası yaranacaq. Dəyərlər haqqında mesajlar, əgər məktəb ədalətliyin və başqalarına qayğının inkar edilməsi hesabına rəqabətə və şagirdlərin fərdi nailiyyətlərinə xüsusi diqqət yetirirsə, sosial məsuliyyətin inkişafına mane olmaqda eyni dərəcədə uğurlu ola bilər. Lakin sosial məsuliyyət hərəkətsiz formalaşmır - uşağın başqaları üçün faydalı olan fəaliyyətlərdə özünün iştirak etmə imkanının olması əhəmiyyətlidir.

Əgər məktəb uşaqların komanda şəklində işləməyi, bir-birini dəstəkləməyi, cəmiyyət üzvlüyünün nə demək olduğunu başa düşməyi öyrəndiyi bir mini-institut kimi fəaliyyət göstərərsə, belə bir institutun “məzunu” böyük ehtimalla, öz istəklərindən kənara “baxmağa” çalışacaq və onun başqalarına zülm etmə ehtimalı azalacaq.

Suallara keçid: [34](#) [35](#) [36](#) [37](#) [38](#)

(1) 34. Birinci abzasda oxuyuruq: „ Sosial məsuliyyətin təşviqi məktəbdə uşaqların aqressiya və zorakılığının azaldılması üçün əsas ola bilər.“ Aşağıda sadalananlardan **ən çox** hansı bu fikri **təsdiq edir?**

- ə) Sosial məsuliyyət, hərəkətlərimizin başqalarına təsirini başa düşmək, başqalarının rifahı üçün məsuliyyət götürmək deməkdir;
- ə) Sosial məsuliyyətin formalaşması valideynlərdən və müəllimlərdən əhəmiyyətli səy tələb edir;
- ğ) Sosial məsuliyyət uşaqlarda öz-özünə inkişaf etmir, qaydalara əməl etmə bacarığının inkişaf etdirilməsi məktəbin mühüm məsələsidir;
- q) Proqnozlaşdırıla bilən mühitin yaradılmasına qayğı göstərməyi öyrətmək uşaqlara sosial məsuliyyətin dəyərini anlamağa imkan verəcək.

[Mətinin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətinin II səhifəsinə qayıdış](#)

(1) 35. İkinci abzas əsasında düzgün çıxarılan nəticə aşağıda sadalananlardan hansıdır?

Məktəblərdə aqressiyanı azaltmağın ən yaxşı yolu

- ə) Qaydalara əməl edilməsinə ciddi nəzarətdir, çünki uşaqların davranışları yalnız qorxu ilə idarə olunur;
- ə) Məktəb rəhbərliyi tərəfindən ixtiyarların ələ alınmasıdır, çünki uşaqlarda məktəblə bağlılıq hissi belə daha yaxşı yaranır;
- ə) Məktəb həyatında uşaqların əsas icraçı şəxslərə çevrilməsidir, çünki bu yolla onlar ümumi yaxşılığa qayğı göstərmənin məsuliyyətini dərk edirlər;
- ə) Uşaqları öz emosiyalarını idarə etmələrinə həvəsləndirməkdir, çünki münaqişələri belə daha yaxşı həll edirlər.

[Mətinin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətinin II səhifəsinə qayıdış](#)

(1) 36. Məktəblərdən birində belə bir təcrübə tətbiq edilmişdir: yuxarı sinif şagirdləri tədris ili başlamazdan əvvəl məktəblə tanış olmaq üçün birinci sinif şagirdlərinə rəhbərlik edir, onlara sinif otaqlarını göstərirlər, müəllimlərlə tanış edirlər və birinci sinif şagirdlərinin tədris başlayandan sonra yerinə yetirməli olduğu işləri yerinə yetirməyə kömək edirlər.

Təsvir olunan vəziyyət sosial məsuliyyətin formalaşmasına kömək edən ən az hansı mexanizmin illüstrasiya nümunəsi kimi işimizə yarar?

- ə) Başqalarına kömək etmə davranışının modelləşdirilməsi;
- ə) Başqalarının ehtiyacları haqqında uşaqların məlumatlandırılması;
- ç) Başqaları üçün faydalı olan fəaliyyətlərdə iştirak etmək;
- ç) Uşağa onun davranışının sinif yoldaşlarına necə təsir etdiyini izah etmək.

[Mətinin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətinin II səhifəsinə qayıdış](#)

(1) 37. Dəyərlər haqqında mesajlar hansı halda sosial məsuliyyətin inkişafına mane olan amilə çevrilə bilər?

- ə) Əgər məktəb mühiti rəqabətlidirsə, uşaqlar özlərini ədalətsizcə təzyiqlə altında hiss edirlər;
- ə) Əgər məktəb şagirdlərin yalnız fərdi nailiyyətlərini həvəsləndirirsə, uşaq başqalarını nəzərə almağı və onların qayğısına qalması öyrənmə bilmir;
- ə) Əgər məktəbdə ədalət prinsipinə əməl olunmursa, uşaqların lazım gəldikdə kömək istəməyə motivasiyaları olmur;
- ə) Əgər məktəbdə ümumi dəyərlər inkar edilirsə, uşaqların birgə fəaliyyətlərdə iştirak etmələrinə imkan verilmir.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

(1) 38. Öz istəklərindən kənara „baxmaq“ ifadəsi nəzərdə tutur:

- ə) Öz istəklərinin səbəblərini dərk etməyi;
- ə) Başqalarının ehtiyaclarını nəzərə almağı;
- ç) Öz ehtiyaclarını inkar etməyi;
- ç) Başqalarının istəklərini üstün hesab etməyi.

[Mətnin I səhifəsinə qayıdış](#)

[Mətnin II səhifəsinə qayıdış](#)

(9) 39. Analitik yazı

Məqalədən parça:

„Müasir inkişaf etmiş ölkələrin konstitusiyaları digər fundamental hüquqlar arasında, insanların hüquq bərabərliyini mütləq şəkildə vurğulayır. Halbuki, çox zaman, deklarativ dəyərlər kağız üzərində qalır və real həyatda müəyyən stereotiplərdən doğan qeyri-bərabərlik və diskriminasiya əlamətlərilə rastlaşırıq”.

Məqalədəki parçanı və illustirasiyları dərk edin, mühakimə yürüdün.

- Verilən tapşırıqda hansı problem ortaya çıxır?
- Cəmiyyətdə bu problemi yaradan nədir?
- Qeyd olunan problem nə nəticə verir və onu necə aradan qaldıra bilərik? Fikrinizi ümumiləşdirin.

Müzakirəni əsaslandırmaq üçün arqumentlər və misallar gətirin.

Yazacağınız mətn ən azı 120 sözdən ibarət olmalıdır.